

BARTÓK: SZVIT OP.14.

A zongoraszvit jelentős állomás Bartók életművében. Már itt felsorakoznak azok a zenei kifejező eszközök, amelyek különösen jellemzik stílusát. Az ebben az időszakban írt egyéb művek (A fából faragott királyfi op. 13., Öt dal op. 15., Öt Ady-dal op. 16., II. vonósnégyes op. 17.) és a zongoraszvit között sok rokonvonás fedezhető fel, például a szvit is lassú tétellel végződik, mint a II. vonósnégyes.

A kotta végére írt dátum szerint a mű befejezésének időpontja: 1916. II. hó. Az I. világháború előtti és alatti évek nehéz időszakot jelentenek Bartók számára. Nem csak a háború miatt, hanem egyéni sorsának alakulása miatt is. Művei kedvezőtlen fogadtatásban részesülnek, így például az 1911-ben írt Kékszakállú herceg várát csak 1918-ban mutatták be. 1913-ban egy Párizsba, Zágon Géza Vilmos zeneszerzőhöz küldött levelében kijelenti, hogy "...egy éve őt, mint zeneszerzőt, hivatalosan kivégezték". A néhány évvel korábban történt szakítás Geyer Stefi hegedűművésznővel is mély nyomot hagyott Bartók lelkében. Több művében felfedezhető az a törtakkordos motívum, amely ehhez az élményhez kötődik (A 10 könnyű zongoradarab Ajánlás tétele, a Két zenekari arckép, a 14 bagatell "Szeretöm táncol" tétele).

A négytételű zongoraszvit két szélső tétele táncos ritmusú, két középső tétele scherzo. A két táncos tétel közül a derűs, lendületes, népies I. tétel ritmusa a kanásztáncokra emlékeztet (ti-ti-ti-ti tá--tá sorvégek). A IV. tétel Ujfalussy József szerint a lassú keringő lejtését követi (A hét zeneműve, 1985-86.). Itt azonban a tánclejtés csak háttér, a lassú tempó, a leállások, sóhaj^ó hangpárok határozzák meg a karaktert.

A középső, scherzo-nak minősíthető tételek közül a II. tételt Bartók is scherzo-nak nevezi. Ez valóban tréfás, élénk, lendületes. A III. tétel egészen más: szüntelenül lihegő, hajsolt (a Mandarin "hajszájára" emlékeztet). A IV. tétel – az előző tétélekkel ellentétben – fájdalmas, személyes hangú. A halk akkordokba ágyazott motívumtörédek között a Geyer Stefi-motívum lehajló ága is megszólal, a nagy szerelmi csalódás emlékét felidézve.

A zenei eszközök tekintetében különösen feltűnő a distanciacielvű hangsorok, harmóniák, vagyis a tritónusz, a bővített hármas, a tengelyrendszer, a modellek, az egészhangú skála megjelenése. A tritónusz a legfőbb összekötő kapocs közöttük, mert megtalálható a tengelyrendszerben, a modellekben és az egészhangú skálában. Például:

nánsra érkeznek, az első periódus funkciórendje tehát: T-D, S-D. A variált ismétlés alkalmával (21-46.ü.) tritónusz helyett t5 távolságú hangnemek váltakoznak. A tonika-domináns váltások (B-F, É-H) után mindkét rész G-tonikára érkeznek, itt a funkciórend: T-D-T, T-D-T.

A G-dúr zárlat utáni középrész első szakaszára (37-52.ütem) a tartott felső hangokhoz kapcsolt kis dallammotívumok, a kíséretben pedig groteszkül botladozó (a Fából faragott királyfira emlékeztető), ingázó akkordok jellemzők:

The musical score shows a treble clef with a melody consisting of quarter and eighth notes. The bass clef features a complex, oscillating accompaniment with many accidentals. The tempo is marked 'p poco marcato' and 'espr.'.

Először dúr alaphármasok, utána moll kvartszextek ingáznak, majd keveredés, sűrítés következik. Végül ez a rész a domináns h-ra érkezik.

A középrész második szakaszában (52-78.ü.) az alsó szólam hosszan tartott h-hangja után (a h-ra vissza-visszatérve) először 2:4:2 modellt alkotó, utána komplementer melodikájú kis motívumok ismétlődnek, felettük gisz, aisz alapú tritónuszok szólnak:

The musical score shows a treble clef with a melody consisting of quarter and eighth notes. The bass clef features a complex, oscillating accompaniment with many accidentals. The tempo is marked 'p poco marcato' and 'espr.'.

The musical score shows a treble clef with a melody consisting of quarter and eighth notes. The bass clef features a complex, oscillating accompaniment with many accidentals. The tempo is marked 'p poco marcato' and 'espr.'.

Ezután az egész kvarttal magasabban, é-tonikát hangoztatva megismétlődik, e fölött szólnak a tritónuszok. Nagy fokozás után levezetés következik, megállás a c-hangon, majd a 79. ütemben rövid, jelzett visszatérés kezdődik, B-ről indulva és É-re, Asz-ra, D-re érkeve.

A kódának tekinthető utolsó szakaszban (a 100. ütemtől) a kezdő motívum az alsó-felső szólamban, É-B váltásokkal tér vissza. Az É-dúr gisz-tercének enharmonikus helyettesítése asz-hanggal feltehetően az egészhangú

írás móddal függ össze. Az alsó és felső motívumok c-d-é-gesz-asz-b hangjai után hosszú, egészhangú uniszónó-skála emelkedik fel a négyvonalas asz-ig. A záró ütemek felső kettősfogásai (é-asz, c-é) – az egészhangú skála részének – bővített hármast alkotnak, alattuk g és b tonikai tengelyhangok szólnak.

A további tételek részletes vizsgálatára az előadás során – idő hiányában – nem kerülhetett sor. Néhány rövid észrevétel:

A II. tétel nagyjából a szonátarondó körvonalait mutatja. A négysoros strófát alkotó első témára a kvintenként ismétlődő, lefelé robogó bővített hármások jellemzők. Ez a téma a későbbiek során erősen variáltan, más hangközű ugrásokkal tér vissza. A második témában a felső hangok lüktetését egy-egy "kurjantás" szakítja meg, alattuk gúnyorosan sóhajtozó motívumok szólnak. A "trió"-nak minősíthető harmadik zenei anyag érdekessége a 96. ütemben kezdődő, "miniperiodus"-t alkotó egészhangú dallam, amely a későbbiekben szintén visszatér.

A III. tételben a mély ütemkezdő d-k folytatásaként a 2:1 modellt alkotó ostinato szüntelen, hajszolt mozgással kíséri az arabos kezdőtémát. A téma két alapeleme: hangsúlyozott k2 csúcshangot övező kopogás és 1:5 modellt alkotó ereszkedő tetrachord. Az oktáv váltásokkal létrehozott fokozás után az ostinato anyagát továbbfejlesztő, hosszú uniszónó-menet következik, majd a 34. ütemtől kvart-kettősfogásokkal vastagítva (még orientálisabb hangzást teremtve), újra indul a téma. A 49. ütemtől a megtorpanást jelentő, hosszan tartott *ff*, *fff* akkordok (fisz, á, c) a domináns-tengelyt hangoztatják. A záró szakaszban ugyancsak erősen hangsúlyozott megtorpanások váltakoznak az 1:5 alapotívummal.

A IV. tételben a *Sostenuto* felirat, a végig halk dinamika jelzi a magányos, szomorú karaktert. Ebben a mindössze 35-ütemes tételben összegeződnének mindazok a dallami, harmóniai eszközök, amelyek az előző tételekben is megjelentek. A záró hangzás tonikai b-re épül, a kezdő ütemeket d-f domináns keretezi. A tétel a d- és f-hangok közé ágyazott hangzatokkal és egyre táguló, "sóhajto" belső motívumokkal kezdődik. (Ezek a sóhajtok egészen mások, mint a II. tétel gúnyoros hangpárjai...) A továbbiakban egészhangú, 1.2 és 1:5 modellt alkotó dallamrészletek szólnak, a 9. és 19. ütemben ereszkedő moll-dúr törtakkord (Geyer-motívum) is megjelenik, a

13-18. ütemben b-tonika alatt dúr-moll akkordtömbök (gamma-akkordok) haladnak nagyszekundonként lefelé, a 22-25. ütem tercmeneteiben is a dúr-moll kettősség érvényesül. Az utolsó két ütemben a b-tonika feletti végső *ppp* zúgás enharmonikusan héthangú akkordot alkot (Gesz-dúr⁶ + D-dúr + h-é kvart).

